NEM MINDENNAPI TÖRTÉNELEM

VÁLOGATÁS A NAPI TÖRTÉNELMI FORRÁS SZERZŐINEK ÍRÁSAIBÓL

Szerkesztette
Balogh-Ebner Márton – György Sándor – Hajnáczky Tamás

Gondolat Kiadó
Budapest, 2017

Domján Dániel Ferenc

MAGYAROK A JUGOSZLÁV PARTIZÁNHADSEREGBEN

„Petőfi hitét hoztuk magunkkal.
Jöttünk kiverni Hitler rabló hadát.
S bár rongyosan és tízen egy puskával,
Átverekedtünk egy sor véres csatát.”[1]

A Balkán – mint földrajzi, illetve kulturális képződmény – 20. századi történetét számos, napjainkig feltáratlan igazságtalanság terheli. A második világháborút követő, Josip Broz Tito által vezetett délszláv államban a *jugoszlávizmus* eszméjével próbálták elfedni az etnikai és vallási ellentéteket, hogy aztán a század vége felé másodszor is lőporos hordóként robbanjon fel a Balkán. A kommunista érában a kisebbségeket ért jogsértésekről nem esett, nem eshetett szó, így a magyarok ellen 1944–1945-ben elkövetett atrocitásokat is teljes hallgatás övezte, mind Magyarországon,[2] mind Jugoszláviában. A történettudomány a mai napig adós a délvidéki vérengzés során meggyilkolt magyarokra vonatkozó pontos számadatokkal, azonban a témakör tudományos igényű kutatása, hála pár elszánt kutatónak, már a rendszerváltás után elkezdődött. Jelen tanulmányban a magyar lakosság azon részének történetét mutatjuk be, akiket Tito partizánjai nemhogy nem végeztek ki, de vagy önkéntesen, vagy erőszak hatására részt vettek a háborúban a jugoszláv partizánok oldalán 1943–1945 között. Jelen tanulmány földrajzi keretei a Vajdaságra és Szlavóniára korlátozódnak, legnagyobb számban itt éltek ugyanis magyarok a délszláv államban.

1943-ban a jugoszláv partizánok két fontos csatát vívtak a németek ellen. A német csapatoknak sem a neretvai, sem a sutješkai csatában sem sikerült megsemmisítenie a kommunista felkelőket; ezen események befolyásolták az egész háborút, mivel Hitler nem tudta birodalma számára stabilizálni a Balkánt, ráadásul a szövetséges hatal-

[1] Dudás Ferenc verse. Közli Mészáros Zoltán: *A Petőfi-zászlóalj és -brigád története. Parancstól parancsig.* Pannónia Nyomda Kiadó, Budapest, 2013. 21.

[2] Későbbi kutatás tárgyát képezheti az a kérdés, hogy a Sztálin–Tito-konfliktus alatt a magyar fél miért nem hozakodott elő a magyarellenes pogromok kérdésével.

mak is döntést hoztak arról, hogy katonailag segíteni fogják a partizánokat. Olaszország kapitulálása után a délszláv területeken tartózkodó 14 hadosztályból 11-et a partizánok fegyvereztek le, így rendkívül sok utánpótláshoz jutottak.[3] *„1943 augusztusára minden feltétel adott volt ahhoz, hogy életre keltsék az 1942. december 25-től 27-ig tartó zvečevói párttanácskozáson meghozott Szlavóniára és Szerémségre vonatkozó határozatot, mely szerint meg kell alakítani a nemzetiségek katonai egységét."*[4] A parancs értelmében 1943. augusztus 15-én a szlavóniai Darnócon (Slatinski Drenovac) megalakult a Petőfi-zászlóalj. A partizánmozgalomban már a zászlóalj megalapítása előtt is harcoltak magyarok, azonban ekkor parancsba kapták, hogy *„ebből kifolyólag elrendeltetik mindazon egységeinknek és szervezeteinknek, amelyekben magyar nemzetiségűek harcolnak, hogy augusztus 24-ikével* (sic!) *bezárólag, minden magyar néptársat és néptársnőt utaljanak a zvečevói közvetítő állomásra* (...)".[5] A zászlóalj parancsnoka Kis Ferenc, politikai biztosa pedig Géri (máshol Gerő) Károly lett, tagjai a Dráva és Dilj menti osztagok kötelékébe tartoztak. Vezénylési nyelvként a magyart használták, sapkájukon a vörös csillag mellett a magyar nemzeti színeket is hordhatták. Hivatalosan gondoskodtak az egységes és - a viszonyokhoz képest - jó minőségű egyenruháról, azonban ez a gyakorlatban nem történt meg. Döme Jenő volt partizán így emlékszik: *„Bár útközben megaludtunk, elég sokan lemaradtak közülünk, mert legyengültek, feltörte lábukat a cipő, vagy lefeslett lábukról a hitvány lábbeli.* (...) *Ők is megtudták, hogy a partizánok, ha jó egyenruhát találnak, akkor előbb átöltöznek, és aztán mennek előre."*[6] Bicskei István így emlékezett a brigád felszereltségére: *„Úgy emlékszem, hogy mintegy 50-60-an voltunk zentaiak a Petőfi brigádban a megalakuláskor.* (...) *A szó szoros értelmében a szegénylegények brigádja volt ez.* (...) *Mindenki a saját gúnyájában állt be katonának. Fején kalap, micisapka, francia sapka, esetleg egy báránybőr sapka, lábunkon bocskor vagy viselt bakancs.* (...) *Ez volt a helyzet a fegyverzettel is. Néhányunkat Zomborban a régi jugoszláv hadseregtől visszamaradt mauserkarabélyokkal* (sic!) *és egy kevés tölténnyel láttak el. Hát ezt próbálgattuk legelőször is az ellenségtől zsákmányolt jobb fegyverrel felcserélni. Csak nem ment ám az könnyen. Nagy árat kellett érte fizetni."*[7]

Petőfi Sándor nevét több jugoszláviai alakulat is viselte, ezek hagyományával kapcsolatban Dr. Mészáros Zoltán tett egyértelmű rendet.[8] A Petőfi-zászlóaljat *(Petefi Šandor mađarski bataljon)* - mint említettük - parancs hívta életre 1943. augusztus

[3] Juhász József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia.* Aula Kiadó, Budapest, 1999. 102.

[4] Mészáros Vera: A Petőfi-zászlóalj megalakulásának 40. évfordulójára. In Morvay László (szerk.): *Horvátországi Magyarok Szövetsége: Évkönyv 6.* Horvátországi Magyarok Szövetsége, Eszék, 1984. 30–40. 30. Közli Mészáros 40.

[5] Mészáros 43.

[6] Döme Jenő visszaemlékezése, közli Törköly István: *Akikért nem szólt a harang. Vajdasági magyar frontharcosok vallomásai.* Életjel Kiadó, Szabadka, 2001. 104–106.

[7] Domokos László: Szegénylegények. Petőfi-brigád a Délvidéken. *Magyar Nemzet* 2004. február 7.

[8] Mészáros 12–20.

15-én, és a horvát főparancsnokság alá volt beosztva. Két fő feladata volt, egyrészt a magyar lakosság körében kellett agitációs és propagandafeladatokat kifejtenie, másrészt a harci cselekményekben kellet részt vennie, elsődlegesen a Dráva mentén. A kezdeti létszám 60 fő volt, ami később 90-re nőtt. 1944 végén a zászlóalj kiegészült közel 1000-1500 bácskai újonccal és magyarországi önkéntesekkel is, így megalakult a Petőfi Sándor Tizenötödik Vajdasági Brigád (*Petnaesta vojvođanska brigada „Petefe Šandor"*).[9] A lakosság felé egy gyűlésen így magyarázták a brigád létrehozásának szükségességét: *„A Horthy-fasiszták itt, a leigázott Bácskában és Baranyában gaztetteikkel bemocskolták az egész magyar nép becsületét – a Jugoszláv Kommunista Párt vezette népfelszabadító harchoz csatlakozva lemossuk a gyalázatot."*[10] A brigád így már nem a horvát, hanem a vajdasági főparancsnokság alá tartozott, parancsnoka Kis Ferenc maradt, politikai biztosa Jontovics Rudolf lett. A brigád a 16. vajdasági hadosztály részeként harcolt, a 36. vajdasági hadosztállyal együttműködve. A hagyomány a brigád létrejöttét Topolyához köti, mivel a legtöbb újonc innen került ki. Ki kell emelnünk, hogy a brigád létrejötte egybeesik a kommunisták által elkövetett újvidéki magyarellenes vérengzésekkel. Mind az újoncsorozás részleteit, mind a „még hidegebb napokat"[11] később részletesebben ismertetjük. A harcokban alapvetően a Petőfi-zászlóalj és a későbbi Petőfi-brigád harcolt, azonban létezett még egy Petőfi Magyar Önkéntes Vörös Brigád (*Mađarska dobrovoljačka crvena brigada „Petefi"*), amely Zomborban jött létre. Ennek a brigádnak kezdetben 400 tagja volt, ami később jelentősen növekedett, parancsnoka Ribár Pál volt. A brigád nem harcolt a frontvonalon, feladata főként a harcoló alakulatok hátterének ellátása és a romok eltakarításában merült ki, azonban tagjai ugyanolyan katonáknak minősültek, mint a harcoló alakulatok katonái. Dr. Mészáros Zoltán még egy hagyományt megemlít,[12] ez pedig a magyarországi önkéntesek részvétele a partizánharcokban, illetve az ezen önkéntesekre épülő magyarországi hagyomány, mely bizonyos szempontból később a hiányos magyar „ellenállás" mítoszát erősítette. Törköly István könyvében névsort is közölt a brigádban harcoló magyarországi önkéntesekről.[13] Eszerint Budapesten kívül nagyobb számban Pécsről, Siklósról és Szegedről érkeztek kommunisták a partizánok közé, köztük feltűnően sok nő.

[9] A 60-90 fős létszám a reguláris hadszervezetben egy erősebb szakasznak vagy legfeljebb félszázadnak felelt meg, az 1000-1500 fő pedig inkább zászlóaljat vagy kisebb létszámú ezredet tett volna ki.

[10] Mészáros 103.

[11] Cseres Tibor 1964-ben megjelent könyvének címe a *Hideg napok*, az 1942-es magyarok által elkövetett atrocitásokat mutatja be regény formájában. A razziára válaszul 1944–1945-ben elkövetett, sokkal súlyosabb szerb atrocitásokat nevezzük „még hidegebb napoknak". Az újvidéki razzia és az azt követő szerb bosszúhadjárat részletes tárgyalása terjedelmi korlátok miatt nem célja jelen tanulmánynak. Cseres Tibor: *Hideg napok/Vérbosszú Bácskában*. Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2014.

[12] Mészáros 20.

[13] Törköly 154.

A Petőfi-zászlóalj (majd -brigád) történetének egyik sarkalatos kérdése, hogy a szlavóniai, délvidéki magyarok milyen módon csatlakoztak az „antifasiszta, felszabadító" háborúhoz. A Tito-érában nyilvánvalóan mindenki önkéntesnek számított, és tiszta vörös szíve miatt lépett be a partizánok soraiba, napjainkra azonban szerencsére már megjelentek azok a visszaemlékezések, amelyek a valóságnak megfelelő okokat is feltárják.[14] Az Eugen szállóban tartott első toborzó gyűlésen elhangzott, hogy „*zentai magyarok, ti hallgassatok! Először menjetek ki a frontra, hozzatok áldozatot és ezzel mossátok le a gyalázatot, amit a magyar megszállók követtek el a szerbek ellen.*"[15] A Petőfi-zászlóaljba való belépésnek két módját különböztethetjük meg.[16] Egyrészt önként, meggyőződésből jelentkeztek az emberek, de ezt nem tekinthetjük tömeges jelenségnek. Nemes Miklós visszaemlékezésében így fogalmaz: „*Egyébként nem dicsekvésként mondom, de én voltam Zentán az első igazi önkéntes.*"[17] A másik, a fizikai, vagy pszichés erőszakkal való sorozás, illetve fenyegetés vagy zsarolás útján elért „önkéntes" jelentkezés. A későbbi jugoszláv történetírás - mint említettem - nem tett különbséget a kétfajta önkéntesség között. Törköly visszaemlékezés-gyűjteményében számos volt harcos „élményét" ismerhetjük meg a belépéssel kapcsolatban. Dr. Domány László így emlékszik: „*Azt hiszem 1944. november végén vagy december elején behívó várt rám, mikor hazaértem a gimnáziumból. (...) Nem emlékszem pontosan, de valószínűleg az Eugen színházteremben gyülekeztünk, és ott közölték velünk, hogy önkéntesnek megyünk a Petőfi-brigádba.*"[18] Kincses Imre így emlékszik az 1944. októberi eseményekre: „*Akkor már 18 éves voltam, és egyszer értesítettek, hogy munkaszolgálatra kell mennem. Naponta jártunk dolgozni, aztán valamikor december vége felé, én is úgy döntöttem, mint több más zentai, hogy elég volt a nehéz munkából és inkább elfogadjuk a másik lehetőséget: jelentkezünk önkéntesnek a frontra.*"[19] A munkaszolgálat helyett Döme Jenő is a katonai szolgálatot választotta: „*Miután kijelentettük és aláírtuk, hogy inkább önként megyünk a frontra, mint munkaszolgálatra.*"[20] Látható, hogy ebben az esetben a munkaszolgálat helyett választották az „önkéntes" szolgálatot a magyarok, azonban meg kell említenünk, hogy munkaszolgálatosként a biztos halál várt volna rájuk, ahogy Polyák László visszaemlékezéséből is láthatjuk: „*Elfelejtettem még elmondani, hogy Szlavóniában találkoztunk egy nagyobb bácskai magyar munkaszolgálatos alakulattal - több százan lehettek - akiket a partizánok kísértek a frontra. Ők nem akartak önkéntesek lenni. Egyenesen a tűzvonalba kísér-*

[14] Ezekről bővebben lásd Törköly István és Mészáros Zoltán itt is idézett munkáit.

[15] Törköly 139.

[16] Természetesen minden eset egyedi, de gyakoriság alapján ilyen módokon történt a „sorozás".

[17] Nemes Miklós visszaemlékezése, közli: Törköly 118.

[18] Domány László visszaemlékezése, közli: Törköly 112. A „*közölték velünk, hogy önkéntesnek megyünk*" ellentmondásnak érdemes külön figyelmet szentelni.

[19] Kincses Imre visszaemlékezése, közli: Törköly 97.

[20] Döme Jenő visszaemlékezése, közli: Törköly 104.

ték őket, s egynek sem volt fegyvere."[21] Bece Géza szentlászlói (Laslovo) lakos éppen hazatért a német ellenőrzés alatt álló területről, ahol domobrannak[22] sorozták be, amikor felkeresték a partizánok: „*1944 szeptemberében* (...) *besoroltak Eszéken a bőrgyárnál* [domobrannak - D. D. F.] *minket, aztán bezártak tehénvagonba, s Mariborba nyitták ki, mer' onnét már német kéz alatt volt, és akkor ott tanítottak meg erre-arra.* (...) *Mikor hazakerültünk szabadságra, nem voltak, talán hárman-négyen, és bekoccoltak* [bekopogtak a partizánok - D. D. F.] *és szépen magyarul mondták: Fiam, hány éves vagy? Mondom, 20 éves. Aszondják: Gyüsz velünk, vagy viszünk.*"[23] Érdemes megemlíteni Pap István történetét, aki a Petőfi-brigádba való csatlakozás előtt a Don-kanyart is megjárta a magyar honvédként, majd sikerült hazakeverednie a frontról. 1944 őszén aztán Zentán találkozott ismét a szovjetekkel, akik munkaszolgálatra kötelezték, ő is ahelyett választotta a katonaságot. Az önkéntes csatlakozást választották többen a hadifogság helyett: „*Amikor október elején az oroszok és a partizánok bevonultak a faluba* [Nékófalva - D. D. F.], *igazoltatták, majd fölszólították őket, csatlakozzanak a népfelszabadító alakulatokhoz, ellenkező esetben németeknek tekintik őket - és semmi jóra nem számíthatnak.*"[24] Az „önkéntes" bevonulással kapcsolatban keserédes humorral jegyezte meg Farkas Imre: „*A kiskőszegi csata után sokan megfogadtuk, hogy többé még lakodalomba sem megyünk önként.*"[25] A fenti példákból láthatjuk, hogy milyen módon történt a belép(tet)és a Petőfi-brigádba. Becslések szerint a jugoszláviai magyarok közül 10 000-15 000 főt sikerült mozgósítani, köztük nagyon sok fiatalt, bár nem meglepő módon - Farkas Nándor visszaemlékezései szerint, aki a Népfelszabadító Bizottság tagja volt Zentán - a magyar fiatalok tartózkodó magatartásúak voltak.[26]

Az 1942. januári „hideg napokat" 1944-1945-ben a „még hidegebb napok" követték, 1944. november 20-án megkezdődött a magyarok internálása és munkaszolgálatra történő behívása.[27] 1944 októberében a jugoszláv partizánhadsereg megkezdte a magyarok és németek elleni háborúját a Vajdaságban, maga Tito is Veršecben rendezkedett be.[28] A katonai szervek szinte azonnal megkezdték a délvidéki, „bűnös" magyarság elleni bosszúhadjáratot. A *Slobodna Vojvodina* című újság 1944. október 28-án az alábbiakról számol be: „*A német és a magyar hódító hordákat ugyan szétvertük, illetve nyugat felé vetettük, de az általuk széthintett mérges gyomot*

[21] Polyák László visszaemlékezése, közli: Törköly 103. Mészáros Zoltán könyvében megemlítette, hogy ezeket az állításokat a történettudomány vitatja. (Mészáros 2013. 100.)

[22] Szerb, majd jugoszláv önkéntes „honvéd", itt a németekkel szövetséges csapatok katonája.

[23] *Interjú Bece Gézával.* Szentlászló, 2013. március 17.

[24] Törköly 20.

[25] Törköly 28.

[26] Mészáros 102.

[27] A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918-1947.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2004. 322.

[28] A. Sajti 325.

még nem irtottuk ki gyökeresen. (...) A nép érzi, hogy szükség volt erre a határozott lépésre, ahogy szükség van olyan energikus lépésekre, amelyek biztosítják a Bánát, a Bácska és Baranya Jugoszláv jellegét."[29]

1945 januárjára a vajdasági németek és magyarok egy része áldozatul esett a megtorlásnak, vagy elüldözték otthonából, a Petőfi Sándorról elnevezett brigádba azonban egyre többen léptek be, ugyanis ez jelentette a háború végéig az egyetlen alternatívát a magyarok számára. Ugyancsak a *Slobodna Vojvodina* fogalmazott úgy 1945. február 1-én, hogy a katonai közigazgatás „*alapvetően megoldotta a német kérdést a Vajdaságban, a magyar antifasiszták pedig elfogadták, hogy helyük a Tito elvtárs vezette népfelszabadító mozgalomban van*".[30]

A zászlóalj, majd a brigád tevékenysége bizonyos mértékben eltért egymástól. Míg a zászlóalj általában szabotázsakciókat hajtott végre, a Petőfi-brigád jól felszerelt, szervezett ellenséggel harcolt. A következőkben a brigád harctevékenységeit mutatjuk be a bolmányi csatáig bezárólag, amely az alakulat szétveréséhez vezetett. 1945 januárjában a brigád a verőcei (Virovitica) hídfőharcokban vett részt, amely fontos közlekedési csomópont volt Szlavónia jugoszlávok által elfoglalt része felé. A Petőfi-brigád tagjai Barcs mellett állomásoztak, de többször átlépték a Drávát. Az első vereségüket Čađavicánál szenvedték el, ahol több halottjuk is volt, illetve páran fogságba estek. Az amúgy is alacsony morállal rendelkező alakulatot az első vereség még jobban demotiválta; ekkor tudatosult a vezetőségben is, hogy nem megfelelően felszerelt az alakulat, bár a történetírás sokáig ezeket a harcokat pozitívnak ítélte.[31] Január folyamán a verőcei hídfőnél a partizánok legfontosabb feladata az volt, hogy megakadályozzanak egy átkaroló hadműveletet, de helyzetük rendkívül rossz volt. Ekkor indították Kelet-Boszniában a szovjetekkel együtt egy támadást a jugoszláv partizánok a német erők ellen, ami tehermentesítette a verőce környéki erőket.[32] Február 6-án a 7. SS-hadosztály és a Fischer-harccsoport,[33] valamint a Luftwaffe (a német légierő) 11. ezrede és az 5. usztasa-domobrán ezred erős ellentámadást indított az egész frontszakaszon, így a Petőfi-brigád is visszavonulásra kényszerült. A támadáskor 28 harcos elhunyt és 54 eltűnt, azonban róluk kiderült, hogy elhagyták az egységüket, így hadbíróság elé kerültek, és többüket kivégezték.[34] A hídfő február 10-ére gyakorlatilag megszűnt. Február 10. és 18. között a brigád Pettenden tartózkodott, majd parancs szerint a Baranya-háromszögbe (Dráva-szög) kellett vonulnia, ahol védőállásokat építettek ki, és felderítéseket hajtottak végre.

[29] *Slobodna Vojvodina*. Idézi A. Sajti 320–321.

[30] *Slobodna Vojvodina*. Idézi A. Sajti 335.

[31] Mészáros 127.

[32] Mészáros 128.

[33] Ezt 1945 márciusában egy felderítő- és két műszaki zászlóalj, egy SS rendőrzászlóalj, egy harckocsiszakasz és több üteg alkotta.

[34] Mészáros 132.

Március 6-án a németek erős támadást indítottak. Ennek a támadásnak lett egyik fejezete a „bolmányi csata" március 6. és 21. között. A Petőfi-brigád ekkor találkozott először frontális támadással, mivel ekkor már nem volt lehetőségük a gerillahadviselésre. Dr. Mészáros Zoltán a harcok öt szakaszát különbözteti meg: *„Az első szakasz az erőltetett menetből áll, valamint abból, hogy nem tudják elfoglalni a kijelölt célpontot, mert a németek már ott voltak. Ezután következik az elkeseredett rohamok sora, majd a brigád nagyobbik részének a kivonása Bolmán alól. Az árokásás után, ismét súlyos harcok következtek, hogy végül a németek viszonylag gyorsan kivonuljanak a faluból, amikor már nem volt értelme azt tovább védeni, hiszen a főcsapás, a dunántúli harcok eldőltek. A harcok utolsó fontos mozzanata a parancsnok, Kis Ferenc halála."*[35] A katonák nem tudták kivonni magukat a csatából, csak ha saját maguknak okoztak olyan sebesülést, ami miatt hátravitték őket a frontvonalból. A dezertálást kevesen próbálták meg, ugyanis már a kiképzés alatt végeztek ki dezertőröket nyilvánosan: *„Még Zomborban történt valami, amit szintén soha nem lehet elfelejteni. Egy napon jött a parancs, hogy az egész kaszárnya legénysége sorakozzon föl az udvaron: nyilvános kivégzés lesz! Sok civil is betódult az utcáról, úgyhogy lehettünk vagy kétezren. Elővezettek hat magyar fiatalembert; 20 év körüliek lehettek. Egy partizántiszt felolvasta a nyilvános, golyó általi halálos ítéletet. Az volt benne a lényeg, hogy hazaárulók, gyáva lógósok* [dezertőrök – D. D. F.] *voltak, megszöktek a kaszárnyából. (...) Arccal fal felé állították őket, majd előlépett egy 12 tagú önkéntes kivégzőosztag. (...) A falhoz állított hat legény közül egy jóval magasabb volt a többinél. Amikor eldördült a sortűz, ez a magas fiatalember nem esett össze, hanem lassan visszafordult felénk, majd lecsúszott ülőhelyzetbe. Akkor odament egy partizán hozzá és géppisztolyból belelőtt egy rövid sorozatot. Így kezdődött felkészítésünk a csatára."*[36]

A bolmányi csata pontos veszteségeit a mai napig homály fedi, a hivatalos adatok szerint 196 katona esett el,[37] Törköly azonban azt írja, hogy az alakulat fele odaveszett. Bármi is a pontos adat, biztos, hogy sok halott és sebesült volt, ugyanis gyakran erős tűzzel szemben rohamoztak. *„Aztán 6-án hajnalban erőteljes támadást indítottak a Jugoszláv Népfelkelő Hadsereg addigra odaérkező alakulatai és a külön frontszakaszt elfoglaló Petőfi-brigád ellen, amely éppen az első tűzvonalban a legveszélyeztetettebb szakaszt foglalta el. Sok harcos puszta kézzel rohamozott! Ám a németek aránylag könnyen meghátráltattak bennünket. Mindjárt komoly veszteségeink is voltak. (...) Egészen 21-ig tartott a rendkívül nagy emberáldozatot követelő csata."*[38] A bolmányi csata után a hadvezetés úgy döntött, hogy megszünteti a nemzetiségi alakulatokat, így, ahogy korábban parancs által hívták életre, úgy 1945. március 22-én parancs alapján oszlatták fel a Petőfi-brigádot.[39]

[35] Mészáros 140.
[36] Döme Jenő visszaemlékezése, Törköly 108.
[37] Mészáros 167.
[38] Bicskei István visszaemlékezése, közli: Törköly 93.
[39] Mészáros 174.

A háború utáni Jugoszláviában a magyarok egyenjogúságának alátámasztásához, mintegy legitimációs eszközként hozzájárult, hogy részt vettek a „felszabadító" harcban. A magyarok partizántevékenységével kapcsolatban a JKP nagy teoretikusa, a később nyugaton is népszerűségnek örvendő Milovan Đilas jelentette ki a *Borba* című lapban a következőket: *„Nem véletlen, hogy mi Szlavóniában egy esztendővel ezelőtt magyar zászlóaljat állítottunk fel. Ez a körülmény példát mutat arra, miként kell a magyar kisebbségek ellen fellépni. Nem lehet minden magyart Szálasi és Horthy gonosztetteiért felelősségre vonni. (...) A nemzeti kisebbségeket a fasizmus elleni harcra kell buzdítanunk, de ugyanakkor Jugoszláviát úgy kell átalakítanunk, hogy úgy érezzék magukat, mint odahaza."*[40]

A 20. század rendkívüli módon megviselte a magyarságot, főként azokat a külhonba szakadt honfitársainkat, akiknek az anyaország által okozott vélt vagy valós sérelmekért kellett bűnhődniük. A délvidéki magyarság is megszenvedte ezt a sorsot: a kivégzések, majd a kényszersorozások mellett halálos fenyegetésben kellett élniük. Törköly István könyvének befejezésében[41] úgy összegez, hogy megérte a magyarok részvétele a partizánharcokban, ugyanis ezzel „váltották meg" magukat, emiatt nem lettek kitelepítve, és élhettek relatív nyugalomban a Tito-éra alatt. Véleményünk szerint naivan túlzó ez a kijelentés, a délvidéki magyarok eszközként való felhasználása sem a kommunista, sem az usztasa-náci érdekekért nem megengedhető; a Petőfi-brigád emlékét nem lehet csupán a kommunista nosztalgia mázával leöntött történetként értékelni, hanem objektíven kell kezelni, szem előtt tartva, hogy a délvidéki magyarság többsége 1943–1945 között erőszak hatására, kényszerből cselekedett. Sokuk napjainkig jeltelen sírban nyugszanak.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.

Cseres Tibor: *Hideg napok/Vérbosszú Bácskában.* Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2014.

Domokos László: Szegénylegények. Petőfi-brigád a Délvidéken. *Magyar Nemzet* 2004. február 7.

Mészáros Zoltán: *A Petőfi-zászlóalj és -brigád története. Parancstól parancsig.* Pannónia Nyomda Kiadó, Budapest, 2013.

Juhász József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia.* Aula Kiadó, Budapest, 1999.

Mészáros Vera: A Petőfi-zászlóalj megalakulásának 40. évfordulójára. In Morvay László (szerk.): *Horvátországi Magyarok Szövetsége: Évkönyv. 6.* Horvátországi Magyarok Szövetsége, Eszék, 1984. 30–40.

Törköly István: *Akikért nem szólt a harang. Vajdasági magyar frontharcosok vallomásai.* Életjel Kiadó, 2001.

40 A. Sajti 341–342.
41 Törköly 139.